

Світова економіка та міжнародні відносини

УДК 339.9.012.23

Грибіненко Ольга Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки підприємства

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Грибиненко Ольга Николаевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры экономики предприятия

Национальный технический университет «Днепропетровская политехника»

Hrybinenko Olha

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Department of Economic of Enterprises

Dnipro University of Technology

ORCID: 0000-0001-6320-2775

**БЕЗПЕКОВА КОМПОНЕНТА СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ
БЕЗОПАСНОСТНАЯ КОМПОНЕНТА СТРАТЕГИЙ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН
SECURITY COMPONENT OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT
STRATEGIES OF DEVELOPING COUNTRIES**

Анотація. У статті визначено економічну складову національних безпекових стратегій країн, що розвиваються, в сучасних умовах глобального середовища. Проведено порівняльно-історичний аналіз структури та змісту стратегічних та програмних документів, які визначають та регулюють національну безпеку країн, що розвиваються. Виконано дослідження економічної складової безпекових стратегій країн, що розвиваються, яке свідчить про недостатній досвід переважної

більшості країн у галузі формування та реалізації економічної складової національної безпеки держави та про достатню диференціацію політики національної безпеки одних з найбільш економічно розвинених країн цієї групи. Визначено, що за своєю структурою та складовими стратегії національної економічної безпеки країн, що розвиваються, є диференційованими через те, що кожна стратегія враховує специфіку національної економіки та безпекового середовища тієї країни. Поряд з тим, відчутним є вплив процесів глобалізації та, відповідно, загальних детермінант, що обумовлюють спільні складові стратегій національної безпеки країн, такі, як кібербезпека, боротьба з тероризмом та кліматичними змінами тощо. Проведено компаративний аналіз економічної складової стратегій національної безпеки для розвинутих країн та країн, що розвиваються. Визначено критерії типологізації економічної складової стратегій національної безпеки, до яких віднесено: базовий програмно-стратегічний документ, який регламентує національну безпеку; ступінь врахування економічної складової у програмно-стратегічних безпекових документах; стратегічна мета управління економічною безпекою; основні загрози економічній безпеці згідно з програмно-стратегічними документами. Розроблений компаративний профіль економічної складової стратегії національної безпеки дозволяє здійснювати стратегічне групування країн з різними типами соціально-економічних систем за запропонованими критеріями і визначати ступінь гомогенності або гетерогенності стратегічного планування економічної безпеки держав, що має враховуватися при розробці національних стратегій забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: національної безпеки держави, економічна безпека, економічна складова, безпекова стратегія країни, компаративний профіль.

Аннотация. В статье определена экономическая составляющая национальных безопасных стратегий развивающихся стран, в современных условиях глобальной среды. Проведен сравнительно-исторический анализ структуры и содержания стратегических и программных документов, определяющих и регулирующих национальную безопасность развивающихся стран. Выполнены исследования экономической составляющей безопасности стратегий развивающихся стран, которое свидетельствует о недостаточном опыте подавляющего большинства стран в области формирования и реализации экономической составляющей национальной безопасности государства и о достаточной дифференциации политики национальной безопасности одним из самых экономически развитых стран этой группы. Определено, что по своей структуре и составляющими стратегии национальной экономической безопасности развивающихся стран, являются дифференцированными из-за того, что каждая стратегия учитывает специфику национальной экономики и безопасности среды этой страны. Вместе с тем, ощутимым влияние процессов глобализации и, соответственно, общих детерминант, обуславливающих общие составляющие стратегий национальной безопасности страны, такие, как кибербезопасность, борьба с терроризмом и климатическими изменениями и тому подобное. Проведено компаративный анализ экономической составляющей стратегии национальной безопасности для развитых стран и развивающихся стран. Определены критерии типологизации экономической составляющей стратегии национальной безопасности, к которым отнесены: базовый программно-стратегический документ, регламентирующий национальной безопасности; степень учета экономической составляющей в программно-стратегических безопасности документах; стратегическая цель управления экономической безопасностью; основные угрозы экономической безопасности согласно программно-стратегическими документами. Разработанный

компаративный профиль экономической составляющей стратегии национальной безопасности позволяет осуществлять стратегическую группировку стран с разными типами социально-экономических систем по предложенным критериям и определять степень гомогенности или гетерогенности стратегического планирования экономической безопасности государств, должно учитываться при разработке национальных стратегий обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: национальная безопасность государства, экономическая безопасность, экономическая составляющая, политика безопасности стратегия страны, компаративный профиль

Summary. *The article identifies the economic component of developing countries' national security strategies in global environment. A comparative-historical analysis of the structure and content of strategic and programmatic documents is conducted that define and regulate the national security of developing countries. Research has been done on the economic component of developing countries' security strategies. The vast majority of countries have insufficient experience in the formulation and implementation of the economic component of national security. The differentiation of national security policies is defined in the most economically developed countries. It is determined that the strategies of national economic security of developing countries are differentiated by their structure and components. Each strategy takes into account the specifics of the national economy and security environment of country. At the same time, the impact of globalization processes and, accordingly, the common determinants underlying the common components of national security strategies, such as cybersecurity, counter-terrorism and climate change. A comparative analysis of the economic component of national security strategies for developed and developing countries is conducted. The criteria for classification the economic component of national security strategies have been determined, which include a*

basic program-strategic document regulating national security; the degree of incorporation of the economic component into the program-strategic security documents; strategic goal of economic security management; major threats to economic security according to the strategic documents. The developed comparative profile of the economic component of the national security strategy makes it possible to carry out strategic grouping of countries with different types of socio-economic systems. The degree of homogeneity or heterogeneity of strategic planning of economic security of states was determined, which should be taken into account when developing national strategies for ensuring economic security.

Key words: *national security, economic security, economic component, country's security strategy, comparative profile*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тривала ескалація торговельної напруги у світовому господарстві, погіршення глобальних фінансових умов, геополітична напруженість у деяких регіонах світу, посилення тероризму та руйнівні кліматичні зміни становлять основні економічні ризики формують потенційні загрози світових економічних перспектив та визначають умови розвитку країн світу [27, с. 37]. Поглиблення кризових явищ вимагає від національних урядів адекватних економічних політик. Неоднорідність сучасного світового господарства пов'язана із тим, що його складну полісистемну конфігурацію формують національні економіки із різними політичними системами, соціально-економічною структурою, із різним рівнем залученості до світогосподарської системи [30, с. 150]. Відповідно, економічна складова національних стратегій безпеки буде мати свої особливості.

Тривалий час концепція національної безпеки розвивалася переважно у оборонному та військово-політичному напрямках, тобто концентрувалася

на «жорстких» аспектах безпеки. Однак з часом швидко зростає значення та впливовість «м'яких» складових безпеки, до яких належить і економічна безпека. Відповідно, спостерігається поступове визнання з боку урядів національної безпеки у більш широкому сенсі, не обмежуючись суто оборонними питаннями, що підтверджується включенням до національних безпекових політик завдань забезпечення економічних, соціальних та екологічних аспектів безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження існуючих у країнах світу підходів до нормативно-програмного забезпечення питань економічної безпеки дозволило встановити, що окремі стратегічні документи у цій сфері в країнах, як правило, не приймаються. Водночас, питання досягнення оптимального рівня економічної безпеки зазвичай включено до загальних документів із забезпечення національної безпеки держави. Такі документи, як правило, мають вигляд стратегій, доктрин, концепцій або політики національної безпеки [9]. У дослідженнях У дослідженнях П. Акройд, С. Марсден, Х. Несадурай, М. Кабаллеро-Ентони визначається, що розробка політики економічної безпеки ускладнюється в умовах посилення взаємозалежності країн [16, с. 4], а посилення впливу нетрадиційних загроз може призвести до конфліктів (або навіть війни) [5, с. 13-15]. З огляду на це можна визначити, за таких умов і держава, і громадяни, і окремі особи – всі відповідають за забезпечення безпеки, а у вирішенні проблем транснаціонального характеру міжнародне співробітництво є важливим.

Зміст стратегій національної безпеки у частині її економічної складової значною мірою визначається позиціями країни у геоекономічному та геополітичному просторі. У сучасних умовах глобалізація продукує новий варіант реальності, в якій відбувається модифікація сучасної парадигми економічної взаємозалежності, підкреслює Н. Резнікова, збереження економічного суверенітету стає найважливішим у порядку

денному [35]. Розвинуті країни, які відіграють системоутворюючу роль у світовому господарстві, пов'язують перспективи реалізації безпекових стратегій з необхідністю побудови нового міжнародного економічного порядку, у формуванні якого вони прагнуть брати активну участь. Для більшості країн, що розвиваються, розвиток економічного потенціалу пов'язаний із розвитком співпраці з розвинутими партнерами. Серед важливих специфічних ознак країн, що розвиваються, передусім слід виділити те, що це країни із дуже низьким рівнем доходу на душу населення і серйозними структурними проблемами економічного зростання, вирішення яких неможливе без пільгового фінансування з боку міжнародних організацій, а також відсутність у деяких з малорозвинутих країн територіального доступу до моря, віддаленість та ізольованість від світових ринків, висока вартість транзиту [39]. У той же час, поглиблення інтеграції із розвинутими країнами не завжди відповідає національним потребам країн, що розвиваються, а швидка лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків для більшості цих країн тільки посилила імпортозалежність від розвинутих країн світу [28, с. 10]. У свою чергу, країни, що розвиваються, і які формують сучасну економічну динаміку світового розвитку (у першу чергу мова йде про Китай), теж впливають на економічне зростання розвинутих країн, визначають цінові коливання на світових товарних та сировинних ринках. Таким чином, формування національних стратегій національної безпеки стає важливою складовою загальної стратегії розвитку як для розвинутих країн, так і для країн, що розвиваються.

Мета роботи – визначення економічної складової національних безпекових стратегій країн, що розвиваються, в сучасних умовах глобального середовища.

Викладення основного матеріалу. Дослідження економічної складової безпекових стратегій країн, що розвиваються, які є

неоднорідними за рівнем їх економічного розвитку, свідчить, по-перше, про недостатній досвід переважної більшості країн у галузі формування та реалізації саме економічної складової національної безпеки держави, що підтверджується обмеженою кількістю програмно-стратегічних та нормативних документів; по-друге, про достатню диференціацію політики національної безпеки одних з найбільш економічно розвинених країн цієї групи, зокрема, Сінгапуру та ОАЕ (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз економічної складової національних безпекових стратегій країн, що розвиваються

Країна	Актуальні програмно-стратегічні та нормативні безпекові документи	Ключові положення з питань економічної безпеки
<i>Бразилія</i>	«Національна стратегія оборони (END)» (2008); «Біла книга з оборони та національної безпеки» (2012)	Основні завдання: поглиблення регіонального співробітництва і зміцнення свого лідерства; досягнення політичного консенсусу в Південній Америці, побудова ефективного механізму співпраці в питаннях оборони; виявлення і протидія транснаціональним загрозам в регіоні, захист навколишнього середовища і збереження природних ресурсів, подолання бідності, участь в гуманітарній допомозі в регіоні, участь в підготовці регіональних сил для миротворчих операцій і для розширення присутності в Антарктиці.
<i>Мексика</i>	«Закон про національну безпеку» (2008)	Ключові стратегічні завдання: боротьба з організованою злочинністю та корупцією; пом'якшення негативного впливу на економіку волатильності цін на енергоносії та сільськогосподарську продукцію, ліквідація дисбалансів ринку праці, скорочення розриву у рівнях доходів населення.
<i>Росія</i>	«Стратегія економічної безпеки на період до 2030 р.» (2017)	Головними стратегічними загрозами національній безпеці в області економіки є її низька конкурентоспроможність, збереження експортно-сировинної моделі розвитку та висока залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури. З метою протидії загрозам економічної безпеки органи державної влади реалізують державну соціально-економічну політику, що передбачає: зміцнення фінансової системи, забезпечення її суверенітету, стійкості валютного курсу рубля, оптимізацію валютного регулювання і контролю, зниження банківських ставок.

<i>Китай</i>	«Біла книга Китаю по військовій стратегії» (2015); «Закон про національну безпеку» (2015)	Стратегічні завдання: захист національних інтересів Китаю, захист суверенітету і територіальної цілісності, запобігання та припинення «підривної і сепаратистської діяльності» зовнішніх сил на території КНР, боротьба з тероризмом, запобігання розголошенню державної таємниці та інших видів діяльності, що становлять загрозу для національної безпеки країни.
<i>Індія</i>	«Об'єднана доктрина збройних сил Індії» (2017)	Увага приділяється розширенню співпраці в сфері логістики, комунікацій і розвідки з країнами, починаючи від США, Японії, Австралії, закінчуючи державами Південно-Східної Азії.
<i>Сінгапур</i>	«Стратегія національної безпеки Сінгапуру» (2004)	Важливість сталого економічного розвитку та зростання для забезпечення внутрішньої стабільності, національного консенсусу, виконання міжнародних регіональних обов'язків та міжнародних відносин, і, безумовно, нарощування військового потенціалу. Найважливішим стратегічним завданням є захист кіберпростору та подальший інноваційний розвиток.
<i>Єгипет</i>	«Єгипетська стратегія національної безпеки» (2016)	Основна мета: захист національної безпеки Єгипту шляхом посилення імунітету держави до фактичних, а також до потенційних загроз, які мають місце всередині країни та за кордоном. Новим стратегічним завданням є боротьба з кіберзлочинністю.
<i>ОАЕ</i>	«Стратегія національної безпеки ОАЕ» (2017)	Ключові завдання: необхідність мобілізації всіх своїх людських та природних ресурсів, а також технологій для компенсації в умовах їх обмеженості; розбудова власної військової інфраструктури, кібербезпека; зміцнення свого стратегічного союзу з Саудівською Аравією; підтримання тісних зв'язків із США; ефективна взаємодія зі світовою економікою. Новим завданням є перехід до диверсифікованої і заснованої на знаннях економіки.

Джерело: складено автором

Країни Близького, Середнього Сходу та Африки значну увагу приділяють питанням оборони, тероризму та протидії екстремізму. Китай – соціалістична країна з власною специфікою та Мексика мають не просто національну стратегію безпеки, а навіть Закон про національну безпеку, який в цих країнах переважно стосується обороноздатності, кримінальної злочинності та корупції; питанням економічної безпеки в законах практично не приділено належної уваги. Аналіз програмно-стратегічних документів,

що регламентують питання національної безпеки, дозволяє виокремити наступні спільні та відмінні риси у безпекових питаннях. Так, фактично по всіх країнах виявлено наявність відповідних нормативних документів, де визначено питання економічної безпеки як невід'ємного компоненту у системі національної безпеки (Китай, Сінгапур, Україна, Росія, ОАЕ, Бразилія, Мексика, Індія), найближчим часом очікується поява окремої стратегії економічної безпеки для Росії. Що стосується визначення мети управління економічною безпекою, то для таких країн як Мексика, Єгипет основна увага зосереджена на внутрішній складовій економічної безпеки, крім того, саме ендегенні загрози виокремлено к основні для забезпечення національної безпеки Єгипту. Україна, Росія, Індія, Сінгапур, ОАЕ роблять акцент на збалансоване забезпечення внутрішньої та зовнішньої економічної безпеки, а основними загрозами економічній безпеці для цих країн є переважно екзогенні загрози. Досить логічним є виокремлення статусу регіонального лідера у програмних документах з питань національної безпеки Китаю та Бразилії.

Дослідження еволюції підходів *Бразилії* до формування нормативної бази забезпечення економічної безпеки свідчить про глибоке розуміння існуючих проблем не тільки національної, а й регіональної безпеки в контексті сучасних трендів розвитку і загроз глобального середовища. З кінця XIX – початку XX ст. Бразилія вимушена була постійно вирішувати свої територіальні питання шляхом мирного врегулювання конфліктів на основі проведення переговорів та відіграла активну роль посередника у вирішенні протиріч, що виникали між сусідніми державами. Національна рада оборони є консультативним органом президента Бразилії з питань національної безпеки, зовнішньої політики і оборонної стратегії, вона розробляє важливі документи, що визначають концептуальні підходи до національної безпеки.

Доктрина національної безпеки, що була розроблена Вищою військовою школою у 1949 році, трактувала національну безпеку в контексті забезпечення державного суверенітету і боротьби з комунізмом. У період військової диктатури 1964-1985 рр., коли військовий режим перейшов від «беззаперечного рівняння на США» до проведення прагматичного курсу, що відповідав інтересам Бразилії, безпеку почали розглядати під призмою підтримки стабільного економічного розвитку країни. «Національна безпека, - говорилося в першому параграфі статуту ВВШ, - набагато більшою мірою залежить від загального потенціалу країни, ніж від військового потенціалу, або, іншими словами, шлях до забезпечення національної безпеки – здійснення загального розвитку нації» [29].

У 1996 р. президент Е. Кардозу приймає перший документ по Політиці національної оборони, де для захисту держави від зовнішніх загроз запропоновано використання «національного потенціалу» на всіх рівнях і сферах влади, із залученням цивільних і військових секторів» [8]. В доктрині стратегії національної оборони, що була розроблена в 2005 р. [3], визначено тільки напрями розвитку національної оборони на випадок виникнення зовнішньої загрози; щодо нової Національної стратегії оборони «Мир і безпека для Бразилії» (2008) [4], то в ній вже викладено способи досягнення поставлених у 2005 р. цілей, а також визначено стратегічний курс не тільки в питаннях оборони, але і в соціальній та економічній сферах. У цьому документі конкретизовані інтереси суспільства і держави в цій області, розроблено довгострокову стратегію для модернізації національної оборонної структури. Реорганізація збройних сил пов'язана з визначенням ролі Міністерства оборони і стратегічними напрямками для сухопутних, військово-повітряних і військово-морських сил, а також виділенням трьох головних секторів для оборони – кібернетики, космосу, ядерної галузі [29; 2; 15].

Аналіз змісту нової стратегії Бразилії дозволяє підкреслити основну мету – перетворення Бразилії в світову державу; основними засобами, що здатні забезпечувати безпеку країни, вважаються всебічний розвиток, поглиблення латиноамериканської інтеграції та зміцнення міжнародного правопорядку [33, с. 55]. У свою чергу, «Біла книга оборони» (2012) (докладно розглядає міжнародну ситуацію, визначає політику і стратегію оборони, засоби її досягнення. Останніми роками країна бере активну участь у діяльності таких міжнародних організацій: СІСАД (Міжамериканська комісія з контролю над розповсюдженням наркотиків), СІСТЕ (Міжамериканський комітет проти тероризму), DSC (Департамент з питань громадської безпеки), який займаються обміном інформацією, розвитком прикордонного співробітництва країн Західної півкулі у боротьбі з тероризмом і незаконним обігом наркотиків.

Незважаючи на очевидні успіхи проведеної в ХХІ столітті в Бразилії економічної політики та вихід з рецесії в 2017 році, новий етап розвитку країни вимагає модернізації виробництва і підвищення його конкурентоспроможності. Зростання особистого споживання і поліпшення якості освіти – хороший базис для вирішення проблем міжнародної економічної безпеки. Фактично в даний час ключовими завданнями економічної безпеки Бразилії є подолання пастки середнього рівня розвитку і нестійкого зростання економіки.

У Мексиці протягом тривалих періодів військової диктатури (1877-1911 рр.), авторитаризму (1929-2000 рр.), під час переходу до демократії (2000-2006 рр.) не було чіткої стратегії державної безпеки для боротьби з існуючими загрозами. Саме відсутність стратегії державної безпеки після набуття країною незалежності сприяла формуванню та розвитку на території Мексики великих наркокортелів. Нарешті, близькість Мексики до США, найбільшого в світі споживача наркотиків і постачальника зброї картелям, зробила націю вразливою, створивши серйозні труднощі з точки

зору захисту її кордонів, морського і повітряного простору [17]. «Закон про національну безпеку» (2005) був першим у своєму роді в історії Мексики. Однак він в основному регулював діяльність створеного Дослідницького центру національної безпеки та не передбачав необхідну в той час реформу збройних сил та економічних перетворень. Створена в той же період Рада національної безпеки також не виконувала покладені на неї функції, не зважаючи на презентацію нової доктрини і структури національної безпеки. Концептуально, уявлення про національну та громадянську безпеку були непослідовними, загрози не були чітко визначені.

У 2006 році до влади в Мексиці в результаті складного виборчого процесу прийшов І. Кальдерон, за президентства якого знову не було створено концептуальних основ для визначення масштабів існуючих загроз, пріоритетів уряду та інструментів, доступних для координації органів національної і громадської безпеки. Оскільки Мексика дуже неоднорідна країна, рівень інституційної сили і відданості верховенству закону сильно варіюється в різних штатах. Кожен регіон має свою динаміку та особливості розвитку, більшість з яких сильно відрізняються від Мехіко, де рішення приймаються на федеральному рівні. З цієї причини централізація влади залишається однією з ключових слабкостей будь-якого мексиканського уряду, оскільки для реалізації національної стратегії розвитку необхідна загальнонаціональна підтримка. На федеральному рівні ще однією причиною відсутності послідовної політики національної безпеки є фундаментальні розбіжності між тим, що становить проблему національної безпеки, і тим, що являє собою проблему громадської безпеки. Ці концептуальні та інституційні розбіжності можна чітко відстежити, проаналізувавши плани національного розвитку на 2006-2012 і 2012-2018 роки та відповідно закони про національну безпеку на 2005 і 2008 років. Поряд з тим, іншим ключовим документом національної безпеки Мексики є політика проти організованої злочинності (PGR 2008), або національна

система громадської безпеки, в якій декларується мета «розірвати будь-які угоди зі злочинцями». Останній уряд країни для розробки багатопланової концепції національної безпеки застосував новаторські інструменти, що використовують Організація Об'єднаних Націй та Організація американських держав. Проте уряду не вистачило зусиль для створення дієвої стратегії національної безпеки та політичної волі для її успішної реалізації. Ключовими загрозами економічній безпеці Мексики є організована злочинність та корупція; негативний вплив на економіку країни волатильності цін на енергоносії та сільськогосподарську продукцію; дисбаланси ринку праці; великий розрив у рівнях доходів населення.

Початком формування нормативної бази забезпечення економічної безпеки в Росії є кінець 1990-х років, у 2010 році було затверджено оновлений закон про федеральну безпеку [38]. В Росії на відміну від багатьох розвинених країн та країн, що розвиваються, окрім стратегії національної безпеки [36] розроблено та імплементовано «Стратегію економічної безпеки Російської Федерації на період до 2030 р.» [37]. Стратегія спрямована на забезпечення протидії викликам і загрозам економічної безпеки, запобігання кризовим явищам в ресурсно-сировинній, виробничій, науково-технологічній та фінансовій сферах, а також на недопущення зниження якості життя населення.

До основних загроз економічній безпеці віднесено як зовнішні (посилення структурних дисбалансів у світовій економіці і фінансовій системі, зростання приватної і суверенної заборгованості, використання дискримінаційних заходів щодо ключових секторів економіки Російської Федерації, підвищення конфліктного потенціалу в зонах економічних інтересів Росії, зміна структури світового попиту на енергоресурси і структури їх споживання, розвиток енергозберігаючих технологій), так і внутрішні (недостатній обсяг інвестицій в реальний сектор економіки, обумовлений несприятливим інвестиційним кліматом, слабка інноваційна

активність, недостатній рівень кваліфікації та ключових компетенцій вітчизняних фахівців, виснаження ресурсної бази паливно-сировинних галузей, низькі темпи економічного зростання, зумовлені внутрішніми причинами, недостатньо ефективно державне управління, високий рівень криміналізації і корупції в економічній сфері тощо). Основними стратегічними цілями економічної безпеки в цьому контексті є наступні: зміцнення економічного суверенітету Російської Федерації; підвищення стійкості економіки до впливу зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз; забезпечення економічного зростання; підтримання науково-технічного потенціалу розвитку економіки на світовому рівні і підвищення її конкурентоспроможності; підтримання потенціалу вітчизняного оборонно-промислового комплексу; підвищення рівня і поліпшення якості життя населення.

Центральною проблемою національної безпеки *Китаю* є обмеженість ресурсів і адекватних заходів для підтримки соціального порядку і добробуту громадян. Другою проблемою завжди було і залишається забезпечення обороноздатності і підтримання стабільності в прикордонних регіонах та регіонах, що знаходяться в безпосередній сфері геополітичного впливу Китаю. У цілому стратегія національної безпеки Китаю не міститься в одному конкретному документі, проте позиції держави щодо безпеки зафіксовані в офіційному оборонному бюлетені «Біла книга Китаю» [7].

Сьогодні положення концепції національної безпеки КНР викладаються в таких програмних документах, як рішення з'їздів комуністичної партії, постанови пленумів і Центральної військової ради ЦК КПК, а також в документах Центральної військової ради і Держради КНР. На думку китайського керівництва, національна безпека безпосередньо залежить від могутності держави. Головними її компонентами вважаються економіка, наука і техніка, внутрішньополітична стабільність і військова міць. При цьому домінуюче положення займає економічний потенціал

держави. У прийнятому у 2015 р. новому законі про національну безпеку, що нараховує 83 статті, йдеться про захист національних інтересів Китаю, захист суверенітету і територіальної цілісності, запобігання та припинення «підривної і сепаратистської діяльності» зовнішніх сил на території КНР, боротьбу з тероризмом, запобігання розголошенню державної таємниці та інших видів діяльності, що становлять загрозу для національної безпеки країни. Закон «Про кібербезпеку», який набув чинності 1 червня 2017 р., дозволяє правоохоронним органам країни заморожувати рахунки іноземних громадян і організацій, які підозрюються в саботажі державної інформаційної інфраструктури. Ряд західних експертів вважає, що насправді прийнятий закон спрямований проти зарубіжних постачальників ПО і комплектуючих. Зокрема, новий законопроект зобов'язує громадян КНР відмовитися від придбання зарубіжного програмного забезпечення або комплектуючих, якщо за допомогою даного обладнання може бути завдано шкоди безпеці інших користувачів.

Національні інтереси та актуальні проблеми національної безпеки Індії вперше було використано в наступних відкритих офіційних документах: Ядерна доктрина 2003 року, Воєнна доктрина 2004 року, Військово-морська доктрина. Ці документи розглядали національну безпеку з позиції військової оборони та захисту. У ядерній доктрині Індії, прийнятій Комітетом кабміну Індії з питань безпеки, вперше були викладені основні принципи з питань можливостей і умов використання ядерної зброї. Військова та військово-морська доктрини є сукупністю положень, що визначають призначення, організацію, спрямованість підготовки і способи ведення збройної боротьби в інтересах забезпечення національних інтересів і безпеки держави зазначеними видами збройних сил.

У 2017 році в Індії було прийнято новий документ «Об'єднана доктрина збройних сил Індії», в якому знову викладалися принципи, якими керуються збройні сили Індії при плануванні і проведенні військових дій, в

ньому обґрунтовано індійське бачення національної безпеки і стратегії відповіді на загрози, що виникають по всьому спектру військових конфліктів. У такому розумінні документ зачіпає керівні принципи з розширеного кола проблем, починаючи від загрози ядерної війни, тероризму до питань внутрішньої безпеки. І тільки в новій доктрині існуючі загрози і виклики національній безпеці вже підрозділяються на зовнішні і внутрішні та серед них можна побачити економічні. Також у документі виділяються нетрадиційні загрози, до яких відносяться: опосередковані або проксі-війни, етнічні конфлікти, нелегальні фінансові потоки, торгівля зброєю, людьми, наркотрафік, кліматичні зміни, природні катастрофи, проблеми енергетичної безпеки, проблеми забезпечення безпеки індійських діаспор. Як наголошується в доктрині, ці загрози ще більш актуалізуються в контексті конкуренції, що загострюється за природні ресурси та зі спробами деяких країн віднайти зброю масового знищення. Таким чином, можна відзначити, що доктрина національної безпеки Індії носить більш теоретичний характер, де в деталях розкриваються виключно теоретичні аспекти національної безпеки з визначенням основних термінів, ніж стратегічний, який містив би реальний дієвий механізм подальшого економічного розвитку країни.

Сьогодні *Сінгапур* є одним з найбезпечніших міст в світі, яке викликає довіру громадян своєю надійністю, верховенством закону і дотриманням прав інтелектуальної власності. Комісія з економічного розвитку Сінгапуру вступила в стратегічний альянс з Міністерством внутрішніх справ Сінгапуру для створення програми індустрії охорони та безпеки (Safety and Security Industry Programme (SSIP)).

«Програма індустрії охорони та безпеки Сінгапуру до 2020 року» (SSIP 2020) – це державна ініціатива, спрямована на досягнення наступних цілей:

- перетворення Сінгапуру у всесвітньо визнаний хаб в сфері безпеки, що створює передові рішення і одночасно отримує економічні вигоди;
- сприяння партнерства між державним і приватним секторами для використання можливостей НДДКР світової та місцевої промисловості для задоволення потреб Сінгапуру в сфері забезпечення охорони і безпеки;
- рішення проблем безпеки Сінгапуру за допомогою обміну даними, в тому числі аналітичними, між державою і приватними компаніями, для формування ситуаційної обізнаності про погрози;
- надання можливості управління бізнесом в АТР для приватних компаній через штаб-квартиру в Сінгапурі;
- задоволення високого попиту з боку сінгапурських державних агентств;
- збільшення інноваційного потенціалу підприємств (людський та інтелектуальний капітал) в Сінгапурі;
- задоволення потреб глобального ринку [34].

Також в Сінгапурі створено Координаційний секретаріат з питань національної безпеки (NSCS), який є підрозділом канцелярії прем'єр-міністра, що відповідає за планування і координацію національної безпеки [21]. Серед найбільших ризиків економічній безпеці Сінгапуру визначено: виникнення етнічних і культурних міжусобиць у сусідніх країнах, надмірний націоналізм та залежність від Малайзії у поставках води та газу, піратство в сусідніх водах, нелегальна імміграція, внутрішні конфлікти країн-сусідів. Ключовим аспектом політики Сінгапуру в сфері національної безпеки є «Повна безпека», це означає, що існує кілька різних аспектів національної сили – політична, дипломатична, економічна, соціологічна та психологічна, які є основою безпеки нації. Звідси важливість економічної сили, внутрішньої стабільності, національного консенсусу, міжнародних регіональних обов'язків та міжнародних відносин, і, безумовно, військової сили [19].

З огляду на те, що Сінгапур є найрозвиненішою з точки зору інформаційних технологій в світі державою, а також ключовим міжнародним фінансовим і торговим центром, він є ідеальною мішенню для кібератак, наслідки яких є набагато серйознішими, ніж звичайне порушення громадського та економічного добробуту країни. В такому випадку під удар потрапляє весь ланцюжок міжнародних поставок і банківська сфера, а в перспективі – міжнародна економіка. Тому в 2016 році в Сінгапурі була розроблена одна з кращих на сьогоднішній день національних стратегій кібербезпеки [20], а в 2018 році Парламент Сінгапуру прийняв Акт про кібербезпеку [6], який вважається стандартом нового покоління для захисту ключової інформаційної інфраструктури.

Єгипет утворює не тільки важливу частину близькосхідного регіону, але і всього афро-азіатського та мусульманського світу. Традиційно країна відіграє також значну роль в системі міжнародних політичних і економічних зв'язків. Єгипет безперечно залишається центром арабської та ісламської культури. За своїм інтелектуальним і кадровим потенціалом АРЕ не має собі рівних на Арабському Сході, але знаходиться у складній економічній та політичній ситуації. До основних зовнішніх загроз національній безпеці країни на сучасному етапі і на найближчу перспективу в Каїрі відносять: непередбачуваність розвитку арабсько-ізраїльського конфлікту, прогресуюче ускладнення проблеми розподілу вод Нілу (водна безпека), нестабільну ситуацію в зоні Перської затоки, діяльність ісламських та інших екстремістських організацій, в тому числі терористичних, в країнах регіону і їх зв'язок з місцевими ісламськими радикалами. Стратегічною метою зовнішньої політики та національної безпеки країни залишається послідовне і ненасильницьке затвердження регіонального лідерства Єгипту як найбільшої і сильної в економічному та військовому відношенні арабської держави.

Основним документом, що визначає основні складові національної безпеки та напрямки реалізації безпекової політики, є прийнята в 2016 р. «Єгипетська стратегія національної безпеки» [18]. Основна мета цієї стратегії – захист національної безпеки Єгипту шляхом посилення імунітету держави до фактичних, а також до потенційних загроз, які мають місце всередині країни та за кордоном. Таким чином, це стратегічне зобов'язання має дві передумови: захист єгипетського народу та підвищення ефективності держави у боротьбі із загрозами як допоміжні цінності. Основними цілями стратегії є: ліквідація основних дисфункцій, що спричиняють вразливість держави; відновлення безпеки за рахунок посилення верховенства права та належного врядування, врахування внутрішніх та зовнішніх загроз, зокрема регіональних. Особливе місце в безпековій стратегії Єгипту відводиться оновленому розумінню «глобалізованого поняття безпеки» держави. В контексті цього до середовища безпеки Єгипту віднесено: регіональні зміни, внутрішні загрози (порушення легітимності влади, офіційне насильство, тероризм, економічна криза, дефіцит ресурсів). До інструментів реалізації політики безпеки віднесено політичну реформу та примирення, реформування сфери безпеки, створення національної стратегії боротьби з тероризмом, визначення напрямків національної стратегії відновлення та розвитку економіки. Аналіз змісту стратегії національної безпеки Єгипту свідчить про першочергову увагу до питань оборони та захисту, ніж до економічної стійкості та процвітання. Важливе місце в політиці забезпечення національної безпеки Єгипту відводиться питанням боротьби з кіберзлочинністю, зокрема, розроблено Національну стратегія кібербезпеки 2017-2021 [12]. Також в країні створено Вищу раду з захисту інфраструктури ІКТ (Вища єгипетська рада з питань кібербезпеки), до складу якої входять зацікавлені сторони, що беруть участь в управлінні національною безпекою та інфраструктурою, що

забезпечує критичні сектори та комунальні підприємства, експерти з приватного сектору, науково-дослідні, освітні організації.

Стратегія національної безпеки *ОАЕ* є програмним документом, у якому визначено основні національні інтереси, внутрішні та зовнішні загрози, напрямки забезпечення стабільності та процвітання нації [23]. Також визначено ключові завдання, що стоять перед державою на найближчу перспективу: необхідність мобілізації всіх своїх людських та природних ресурсів, а також технологій для компенсації їх в умовах обмеженості; розбудова власної військової інфраструктури та іншої інфраструктури, що стосується національної безпеки, в тому числі кібербезпека; зміцнення свого стратегічного союзу з Саудівською Аравією; підтримання тісних зв'язків із США; ефективна взаємодія зі світовою економікою та різноманітними складовими нової глобалізованої культури; протистояння всім формам радикального ісламізму; обмеження розширення впливу Ірану в арабському світі; гуманітарна допомога, в якості «м'якої» політики та інвестування з метою просування своїх інтересів – в якості політики «жорсткості»; підтримка та поглиблення свого альянсу з країнами-членами GCC, іншими арабськими країнами та країнами світового співтовариства.

Окремої стратегії економічної безпеки не існує, але є стратегічний документ «Бачення *ОАЕ* 2021» [25], який визначає ключові напрямки соціально-економічного розвитку *ОАЕ* і закликає до «переходу до диверсифікованої і заснованої на знаннях економіки». Ця програма розроблена у 2014 році і спрямована на те, щоб забезпечити громадянам Еміратів найвищі стандарти добробуту до 50 річниці незалежності країни, вона реалізується під контролем Міністерства у справах Кабінету міністрів. Водна безпека є одним з найважливіших питань національної та економічної безпеки для *ОАЕ* та одним з семи стратегічних секторів Національної інноваційної стратегії, а також одним з основних стовпів

«Бачення 2021 ОАЕ». Стратегія водної безпеки ОАЕ до 2036 року спрямована на забезпечення сталого доступу до води, як в звичай час, так і в надзвичайних ситуаціях [22]. Стратегія також передбачає розробку політики, законодавства, кампаній з підвищення обізнаності в питаннях збереження водних ресурсів, використання передових технологій, інновацій і нарощування національного потенціалу в сфері водної безпеки. Особливе місце у безпековій політиці ОАЕ посідає кібербезпека. Нова стратегія кібербезпеки спрямована на створення безпечної і стійкої кіберінфраструктури в ОАЕ, яка дозволить громадянам реалізувати свої наміри і дасть можливість успішно розвиватися бізнесу [13].

Поряд з цим в країні існує ряд програмних документів, що стосуються окремих складових загальної національної безпеки, зокрема, економічної, та опосередковано впливають на сталий розвиток і процвітання нації, таких як «Антитерористичний закон ОАЕ» [24], «Федеральний закон проти ненависті і дискримінації» [11], «Стратегія водної безпеки», «Національна стратегія з кібербезпеки». В країні навіть створено «Інститут національної безпеки» [14], який розробляє та впроваджує програми навчання приватних служб безпеки, охорони праці у відповідності до найвищих міжнародних стандартів для підвищення безпеки суспільства.

Враховуючи результати попередніх досліджень [32] проведено компаративний аналіз економічної складової стратегій національної безпеки для розвинутих країн та країн, що розвиваються (табл.2).

Таблиця 2

Компаративний профіль економічної складової стратегій національної безпеки розвинутих країн і країн, що розвиваються

Критерії	Розвинуті країни	Країни, що розвиваються
<i>Базовий нормативний та програмно-стратегічний документ, що регламентує національну безпеку</i>		
Закон про національну безпеку	Канада, Норвегія	Китай, Мексика, Україна, Росія
Стратегія національної безпеки	США, Великобританія, Польща, Японія, Австралія	Бразилія, Україна, Росія, Сінгапур, Єгипет, ОАЕ
Інші документи за відсутності закону та стратегії (доктрини, Білі книги тощо)	Швейцарія, Німеччина, Франція, Італія, Ізраїль	Індія
<i>Ступінь врахування економічної складової у програмно-стратегічних документах, що регламентують національну безпеку</i>		
Враховано на рівні визначення національних економічних інтересів та визнання економічної безпеки невід'ємним компонентом національної безпеки	Канада, Великобританія, Швейцарія, Норвегія, Німеччина, Франція, Італія, Польща, Австралія, Ізраїль	Китай, Сінгапур, Україна, Росія, ОАЕ, Бразилія, Мексика, Індія
Розроблено або найближчим часом планується розробити окрему стратегію економічної безпеки	США, Японія	Росія
<i>Стратегічна мета управління економічною безпекою</i>		
Акцент на внутрішній складовій економічної безпеки	Польща	Мексика, Єгипет
Збалансоване забезпечення внутрішньої та зовнішньої економічної безпеки	Канада, Швейцарія, Норвегія, Німеччина, Франція, Японія, Австралія, Ізраїль	Україна, Росія, Індія, Сінгапур, ОАЕ
Досягнення статусу регіонального лідера або поширення регіонального впливу	Італія	Китай, Бразилія
Досягнення статусу глобального лідера або поширення глобального впливу	США, Великобританія	
<i>Основні загрози економічній безпеці згідно з програмно-стратегічними документами</i>		
Переважно ендогенні загрози	Італія	Єгипет
Переважно екзогенні загрози	США, Канада, Великобританія, Швейцарія, Норвегія, Німеччина, Франція, Польща, Японія, Австралія, Ізраїль	Китай, Сінгапур, Україна, Росія, ОАЕ, Бразилія, Мексика, Індія

Джерело: складено автором

В основі побудови компаративного профілю визначено критерії типологізації економічної складової стратегій національної безпеки, до яких віднесено: базовий програмно-стратегічний документ, який регламентує національну безпеку; ступінь врахування економічної складової у програмно-стратегічних безпекових документах; стратегічна мета управління економічною безпекою; основні загрози економічній безпеці згідно з програмно-стратегічними документами. Розроблений профіль дає можливість здійснювати стратегічне групування країн з різними типами соціально-економічних систем за запропонованими критеріями і визначати ступінь гомогенності або гетерогенності стратегічного планування економічної безпеки держав (передусім, країн-сусідів, країн-партнерів та країн-конкурентів), що має враховуватися при розробці національних стратегій забезпечення економічної безпеки країн світу.

Сучасні трансформації, що відбуваються у світовому господарстві, загострення міжнародної конкуренції, змушують країни до пошуків нових порівняльних переваг, у тому числі пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту. Для малорозвинених країн розвиток систем штучного інтелекту сприятиме розв'язання певної частини проблем, пов'язаних із забезпеченням економічного зростання [26]. Мова йде не тільки про підвищення прибутковості бізнесу, а й розвитку технологічної складової системи охорони здоров'я, транспорту, продовольчої сфери [1, с. 121] тощо, що, у свою чергу, модифікує концептуальне визначення безпеки, що знаходить своє втілення у прийнятті відповідних програмних документів (План з розвитку штучного інтелекту наступного покоління (Китай), національні стратегії «Штучний інтелект для всіх» (Індія), «Освоєння революції штучного інтелекту» (Мексика) [10] тощо. У цих програмних документах мова йде про вирішення наступних задач із розвитку системи штучного інтелекту в національних економіках задля створення умов розвитку для цієї системи (шляхом інвестування в навчальні ресурси задня

покращення фахової кваліфікації, інвестиції у дослідження), розвитку державно-приватного партнерства із технічними компаніями, розвиток «розумного» виробництва тощо. Використання технологій, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту, безпосередньо у сфері формування та забезпечення національної безпеки пов'язано, перш за все, із укріпленням військової безпеки (впровадження систем візуального розпізнавання, безпілотних систем спостереження тощо), забезпечення кібербезпеки для національного системи господарювання, розвиток соціальної сфери (впровадження медичних технологій, заснованих на використанні системи штучного інтелекту, розвиток спеціальних компетенцій фахівців, спроможних забезпечити розробку технологій штучного інтелекту), розвиток економічної сфери (розвиток систем «розумного» виробництва, державно-приватного партнерства, підтримка соціально відповідального бізнесу тощо). В Україні поки що не існує державної програми щодо розвитку системи штучного інтелекту, однак, його розвиток дуже важливий для країни у контексті національної безпеки, освіти та економіки. Однак країна активно долучається до міжнародних конференцій з питань розвитку сфери штучного інтелекту, впроваджуються державні стимули щодо залучення молоді на інженерні та технічні спеціальності до національної системи вищої освіти, поступово розвиваються програми впровадження технологій штучного інтелекту у сферу державного управління («Держава у смартфоні»), формуються засади для розвитку цифрової економіки в Україні [31]. Таким чином, можна визначити, що через розвиток системи штучного інтелекту країни намагаються забезпечити максимальне економічне зростання, позитивний соціальний ефект для суспільства, укріплення національної безпеки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Порівняльно-історичний аналіз структури та змісту

стратегічних та програмних документів, які визначають та регулюють національну безпеку країн, що розвиваються, дозволив визначити наступне:

1. У переважній більшості стратегій національної безпеки країн акцент робиться на військово-політичних та оборонних аспектах безпеки. Тільки найбільш розвинені країни з цієї групи значну увагу приділяють економічній складовій національної безпеки, як базису для подальшого сталого розвитку на високому технологічному рівні в умовах обмеженості природних ресурсів та загострення геополітичних конфліктів.

2. Тільки одна з досліджених країн, що розвиваються, (Росія) має окрему стратегію економічної безпеки. Поряд з цим, варто відмітити, що найбільш економічно розвинені Сінгапур та ОАЕ в межах загальної стратегії національної безпеки чітко виділяють такі її складові, як політична, дипломатична, економічна, соціологічна та психологічна. Також в цих країнах розроблено та імплементовано додаткові програмні документи, що прямо або опосередковано впливають на їх економічну безпеку.

3. За своєю структурою та складовими стратегії національної економічної безпеки країн, що розвиваються, з одного боку, є диференційованими, через те, що кожна стратегія враховує специфіку національної економіки та безпекового середовища тієї країни, де вона розробляється. Наприклад, через географічне розташування для країн Єгипту, ОАЄ, Сінгапуру дуже важливими є питання водної безпеки; для Індії та Китаю – соціального порядку та добробуту, для Мексики – боротьба з організованою злочинністю, для Бразилії – боротьба з бідністю і соціальною нерівністю. Поряд з тим, відчутним є вплив процесів глобалізації та відповідно загальних детермінант, що обумовлюють спільні складові стратегій національної безпеки країн, такі як кібербезпека (кожна країна виділила її в межах своєї стратегії національної безпеки або навіть

створила окремий програмний документ, присвячений цим питанням), боротьба з тероризмом та кліматичними змінами тощо.

4. Окремі країни, що розвиваються, як до речі і розвинені, поряд із забезпеченням стабільності та процвітання нації, прагнуть брати активну участь у будівництві нового економічного порядку та посісти лідируючі позиції у геоелектронічному просторі.

Література

1. Artificial Intelligence. WIPO Technology Trends: 2019. 158 p.
2. Brasil. Ministério da Defesa. Estratégia Nacional de Defesa (END). URL: https://www.defesa.gov.br/eventos_temporarios/2009/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_n%20acional_portugues.pdf. (accessed 23.03.2020)
3. Brazil: National Defense Policy 2005. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154867/Brazil_English2005.pdf (accessed 23.03.2020)
4. Brazil: National Strategy of Defense. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154868/Brazil_English2008.pdf (accessed 23.03.2020)
5. Caballero-Anthony, M. Understanding Non-traditional Security in M. Caballero-Anthony (ed) // Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach, London: Sage Publications, 2016. PP. 3-19.
6. Cybersecurity Act 2018. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/9-2018/> (accessed 23.03.2020)
7. Department of Humanities, Social and Political Sciences. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839>(accessed 23.03.2020)
8. Documento de Política de Defesa Nacional de 1996. URL: <http://www.defesa.gov.br>. (accessed 23.03.2020)

9. Dudin M. N. et al. International Practices to Improve Economic Security // European Research Studies Journal. 2018. Vol. XXI. Issue 1. PP. 459-467.
10. Dutton T. (2018) An Overview of National AI Strategies. URL: <https://medium.com/politics-ai/an-overview-of-national-ai-strategies-2a70ec6edfd> (дата звернення 23.03.2020)
11. Federal Decree Law No. 2 of 2015 on Combating Discrimination and Hatred. URL: http://ejustice.gov.ae/downloads/latest_laws2015/FDL_2_2015_discrimination_hate_en.pdf (accessed 23.03.2020)
12. National Cybersecurity Strategy 2017-2021. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/National_Strategies_Repository/EgyptNational%20Cybersecurity%20Strategy-English%20version-18%20Nov%202018.pdf (accessed 23.03.2020)
13. National Cybersecurity strategy 2019. URL: <https://www.government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/national-cybersecurity-strategy-2019> (accessed 23.03.2020)
14. National Security Institute. URL: <https://nsi.ae/en/> (accessed 23.03.2020)
15. Nelson J. A. Defesa na agenda nacional: o plano estratégico de Defesa. Julho. 2008. URL: <http://www.canceraria.org.br> (accessed 23.03.2020)
16. Nesadurai H. Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal? CSGR Working Paper No. 157/05. Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, February 2005. 26 p.
17. Rodríguez A. S. Mexico's National Security Paradoxes and Threats in a Geopolitical Context. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/polp.12287> (accessed 23.03.2020)

18. Securing The Future An Egyptian National Security Strategy. URL: https://www.academia.edu/30446634/Securing_The_Future_An_Egyptian_National_Security_Strategy (accessed 23.03.2020)
19. Singapore National Security. URL: <https://fas.org/irp/nic/battilega/singapore.pdf> (accessed 23.03.2020)
20. Singapore's National Cybersecurity Strategy. URL: <https://www.csa.gov.sg/news/publications/singapore-cybersecurity-strategy> (accessed 23.03.2020)
21. The National Security Coordination Secretariat (NSCS). URL: <https://www.nscs.gov.sg/> (accessed 23.03.2020)
22. The UAE Water Security Strategy 2036. URL: <https://government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/the-uae-water-security-strategy-2036> (accessed 23.03.2020)
23. The UAE's Evolving National Security Strategy. URL: https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/04/UAE-Security_ONLINE.pdf (accessed 23.03.2020)
24. UAE anti-terror law. URL: <https://gulfnews.com/uae/government/uae-anti-terror-law-is-toughest-in-40-years-1.1374314> (accessed 23.03.2020)
25. UAE Vision 2021. URL: <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021> (accessed 23.03.2020)
26. Vectors of Digital Transformation – OECD Digital Economy Papers №273. January 2019. 38 p.
27. World Economic Situation and Prospects 2019. United Nations, New York, 2019. 221 p. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2019_BOOK-web.pdf (accessed 23.03.2020)
28. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: from co-existence to coherence. WTO Publications Geneva 2011. 251 p.

29. Борзова А. Ю. Подходы Бразилии к проблемам национальной и региональной безопасности // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: международные отношения. 2014. № 2. С. 55-63.
30. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2012. 386 с.
31. Верховна Рада України. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p> (дата звернення 23.03.2020)
32. Грибіненко О. М. Економічна складова стратегій національної безпеки розвинутих країн // Вісник ХДУ Серія Економічні науки. 2020. № 37. С. 7-13.
33. Мартынов Б.Ф. Бразилия: приоритеты и фобии восходящей державы. «Индекс безопасности», Пир-Центр. М. 2010. № 4 (95). Т. 16.
34. Программа обеспечения охраны и безопасности Сингапура до 2020 года. URL: <http://www.rsbctrade.ru/wp-content/uploads/2016/04/> (accessed 23.03.2020)
35. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ : Аграр Медіа Груп, 2018. 460 с
36. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. URL: <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (accessed 23.03.2020)
37. Стратегия экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1> (accessed 23.03.2020)
38. Федеральный закон «О безопасности» от 28.12.2010 N 390-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_108546/ (accessed 23.03.2020)

39. Хватов Ю. Ю. Класифікація країн, що розвиваються у світовій економіці // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 130. 2017. С. 107-117.

References

1. Artificial Intelligence. WIPO Technology Trends: 2019. 158 r.
2. Brasil. Ministério da Defesa. Estratégia Nacional de Defesa (END). URL: https://www.defesa.gov.br/eventos_temporarios/2009/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_n%20acional_portugues.pdf. (accessed 23.03.2020)
3. Brazil: National Defense Policy 2005. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154867/Brazil_English2005.pdf (accessed 23.03.2020)
4. Brazil: National Strategy of Defense. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154868/Brazil_English2008.pdf (accessed 23.03.2020)
5. Caballero-Anthony, M. Understanding Non-traditional Security in M. Caballero-Anthony (ed) // Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach, London: Sage Publications, 2016. PP. 3-19.
6. Cybersecurity Act 2018. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/9-2018/> (accessed 23.03.2020)
7. Department of Humanities, Social and Political Sciences. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839>(accessed 23.03.2020)
8. Documento de Política de Defesa Nacional de 1996. URL: <http://www.defesa.gov.br>. (accessed 23.03.2020)
9. Dudin M. N. et al. International Practices to Improve Economic Security // European Research Studies Journal. 2018. Vol. XXI. Issue 1. PR. 459-467.

10. Dutton T. (2018) An Overview of National AI Strategies. URL: <https://medium.com/politics-ai/an-overview-of-national-ai-strategies-2a70ec6edfd> (data zvernennya 23.03.2020)
11. Federal Decree Law No. 2 of 2015 on Combating Discrimination and Hatred. URL: http://ejustice.gov.ae/downloads/latest_laws2015/FDL_2_2015_discrimination_hate_en.pdf (accessed 23.03.2020)
12. National Cybersecurity Strategy 2017-2021. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/National_Strategies_Repository/EgyptNational%20Cybersecurity%20Strategy-English%20version-18%20Nov%202018.pdf (accessed 23.03.2020)
13. National Cybersecurity strategy 2019. URL: <https://www.government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/national-cybersecurity-strategy-2019> (accessed 23.03.2020)
14. National Security Institute. URL: <https://nsi.ae/en/> (accessed 23.03.2020)
15. Nelson J. A. Defesa na agenda nacional: o plano estratégico de Defesa. Julho. 2008. URL: <http://www.canceraria.org.br> (accessed 23.03.2020)
16. Nesadurai H. Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal? CSGR Working Paper No. 157/05. Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, February 2005. 26 r.
17. Rodríguez A. S. Mexico's National Security Paradoxes and Threats in a Geopolitical Context. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/polp.12287> (accessed 23.03.2020)

18. Securing The Future An Egyptian National Security Strategy. URL: https://www.academia.edu/30446634/Securing_The_Future_An_Egyptian_National_Security_Strategy (accessed 23.03.2020)
19. Singapore National Security. URL: <https://fas.org/irp/nic/battilega/singapore.pdf> (accessed 23.03.2020)
20. Singapore's National Cybersecurity Strategy. URL: <https://www.csa.gov.sg/news/publications/singapore-cybersecurity-strategy> (accessed 23.03.2020)
21. The National Security Coordination Secretariat (NSCS). URL: <https://www.nscs.gov.sg/> (accessed 23.03.2020)
22. The UAE Water Security Strategy 2036. URL: <https://government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/the-uae-water-security-strategy-2036> (accessed 23.03.2020)
23. The UAE's Evolving National Security Strategy. URL: https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/04/UAE-Security_ONLINE.pdf (accessed 23.03.2020)
24. UAE anti-terror law. URL: <https://gulfnews.com/uae/government/uae-anti-terror-law-is-toughest-in-40-years-1.1374314> (accessed 23.03.2020)
25. UAE Vision 2021. URL: <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021> (accessed 23.03.2020)
26. Vectors of Digital Transformation – OECD Digital Economy Papers #273. January 2019. 38 p.
27. World Economic Situation and Prospects 2019. United Nations, New York, 2019. 221 p. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2019_BOOK-web.pdf (accessed 23.03.2020)
28. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: from co-existence to coherence. WTO Publications Geneva 2011. 251 p.

29. Borzova A. Yu. Podkhody` Brazilii k problemam naczional`noj i regional`noj bezopasnosti // Vestnik Rossijskogo universiteta druzhby` narodov. Seriya: mezhdunarodny`e otnosheniya. 2014. # 2. S. 55-63.
30. Bulatova O. V. Regi`onal`na skladova global`nikh i`ntegraczi`jnikh proczesi`v : monografi`ya. Donecz`k : DonNU, 2012. 386 s.
31. Verkhovna Rada Ukrayini. Konczepczi`ya rozvitku czifrovoyi ekonomii`ki ta suspi`l`stva Ukrayini na 2018-2020 roki. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r> (data zvernennya 23.03.2020)
32. Gribi`nenko O. M. Ekonomi`chna skladova strategi`j naczi`onal`noyi bezpeki rozvinitikh krayin // Vi`snik KhDU Serii`ya Ekonomi`chni` nauki. 2020. # 37. S. 7-13.
33. Marty`nov B.F. Braziliya: priority` i fobii voskhodyashhej derzhavy`. «Indeks bezopasnosti», Pir-Czentr. M. 2010. # 4 (95). T. 16.
34. Programma obespecheniya okhrany` i bezopasnosti Singapura do 2020 goda. URL: <http://www.rsbctrade.ru/wp-content/uploads/2016/04/> (accessed 23.03.2020)
35. Rezni`kova N. V. Ekonomi`chna neozalezni`st` krayin v umovakh global`nikh transformaczi`j. Kiyiv : Agrar Medi`a Grup, 2018. 460 s
36. Strategiya naczional`noj bezopasnosti Rossijskoj Federaczii. URL: <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (accessed 23.03.2020)
37. Strategiya e`konomicheskoy bezopasnosti Rossijskoj Federaczii na period do 2030 goda. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1> (accessed 23.03.2020)
38. Federal`ny`j zakon «O bezopasnosti» ot 28.12.2010 N 390-FZ. URL: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_108546/ (accessed 23.03.2020)

39. Khvatov Yu. Yu. Klasifi`kaczi`ya krayin, shho rozvivayut`sya u svi`tovi`j ekonomii`czi` // Aktual`ni` problemi mi`zhnarodnikh vi`dnosin. Vipusk 130. 2017. S. 107-117.